

ліній. Через те, що система соціального управління створена самою людиною, споконвічно вона не відповідає «розмаїтості» людини (якщо, звичайно, ми маємо справу з людиною, а не з біойдом), ми фіксуємо, що вона повинна створити умови для управління функціонуванням і розвитком особистості самої людини. Це принципово міняє роль і місце в системі освіти такої дисципліни, як «самоменеджмент».

Література

1. Анисимов О. С., Деркач А. А. Основы общей и управленческой акмеологии. — М. — Новгород, 1995. — 272 с.
2. Анисимов О. С. Новое управленческое мышление: сущность и пути формирования. — М.: Экономика, 1991.
3. Апанасенко Г. Л. Эволюция биоэнергетики и здоровья человека. — М.: Петрополис, 1992. — 123 с.
4. Афанасьев В. Г. Общество: системность, познание и управление. — М.: Политиздат, 1981. — 432 с.
5. Бердяев Н. А. О назначении человека. — М.: Республика, 1993. — 383 с.
6. Деркач А. А. Акмеология: личностное и профессиональное развитие человека. — М.: Изда-во РАГС, 2000. — 538 с.
7. Управление человеческими ресурсами: стратегия и тактика: Тезисы доклада на международной конференции 26—28 апреля 1996 г. — Алма-Ата, 1996. — 91 с.
8. Колтаков В. М. Самоменеджмент. — «Видавничий дім «Персонал», 2008. — 528 с.
9. Психологическая работа с персоналом. — СПб.: ПИТЕР, 2001. — 509 с.
10. Старобинский Э. Е. Как управлять персоналом. — М.: ЗАО «Бухгалтерский бюллетень», 1997. — 336 с.
11. Эшби У. Р. Конструкция мозга: Происхождение адаптивного поведения / Пер. с англ. — М.: Иностран. лит., 1962. — 398 с.

Стаття надійшла до редакції 21.04.2011 р.

УДК 331

Мачула Г. І.,
Донецький національний університет

РОЛЬ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ У СТАБІЛІЗАЦІЇ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОГО СТАНОВИЩА В УКРАЇНІ

У статті розглянуто один з основних чинників науково-технічного і соціально-економічного розвитку країни — стан освіти в Україні, що забезпечує зростання продуктивності праці, пом'якшення нерівності на ринку праці, а отже — зростання якісного рівня суспільства. Стаття містить аналіз проблем сучасної системи освіти та напрями їх вирішення.

В статье рассматривается один из основных факторов научно-технического и социально-экономического развития страны — состояние образования в Украине, что обеспечивает рост производительности труда, смягчение неравенства на рынке труда, а значит — повышению качественного уровня общества. Статья содержит анализ проблем современной системы образования и направления их решения.

In article is considered one of the main factors of scientific-technical and socio-economic development of the country — the state of education in Ukraine, which provides growth of labour productivity, reduction of inequality in the labour market, and thus increase the quality level of the company. The article contains the analysis of problems of the modern education system and ways of their decision.

Ключові слова: Освіта, ринок праці, продуктивність праці, соціально-економічний розвиток, професійна підготовка, глобалізація.

Ключевые слова: Образование, рынок труда, производительность труда, социально-экономическое развитие, профессиональная подготовка, глобализация.

Keywords: Education, labour market, labour productivity, the economic and social development, vocational training, globalization.

Вступ. Теорією людського капіталу переконливо доведено, що інвестиції в розвиток персоналу дають високий і стабільний економічний і соціальний ефект. Інтереси роботодавця вимагають підвищення кваліфікації працівників, вмотивованості, творчого ставлення їх до роботи, а цього можливо досягти лише на базі постійного підвищення якості трудового життя та неперервного професійно-кваліфікаційного зростання персоналу. Тому зростання ролі людського капіталу як визначального чинника конкурентоспроможності виробництва стає, за сучасних умов, основою для зближення економічних інтересів роботодавців та найманих працівників.

Освіта є фундаментом людського розвитку і прогресу суспільства. Вона також виступає гарантом індивідуального розвитку, плекає інтелектуальний, духовний та економічний потенціали суспільства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми освіти в сучасних умовах розглянуті такими вченими, як Н. Лук'янченко, Е. Лібанова, О. Мовчан, Е. Суїменко, О. Грішнова та ін.

Постановка завдання. Дослідити стан освіти як основного чинника науково-технічного і соціально-економічного розвитку України, що забезпечує зростання продуктивності праці, пом'якшення нерівності на ринку праці, а отже — зростання якісного рівня суспільства.

Результати дослідження. У розвинутому світі значення освіти як найважливішого чинника формування нового якісного рівня суспільства й економіки збільшується внаслідок зростання впливу людського капіталу на ці процеси. Надаючи пріоритетного значення розвитку національної освіти та професійної підготовки, нарощуючи інвестиції в своїх громадян, країна може в порівняно короткий термін вийти на передові позиції у світовій економіці. Яскравим підтвердженням цього є досвід соціально-економічного зростання країн, що не мають істотних природних багатств, а також країн із зруйнованою в ході війн економікою (Тайвань, Корея, Японія, Німеччина). Стратегія їх розвитку будувалася у розрахунок на людський капітал — найважливішу складову науково-технічного прогресу і невичерпний ресурс економічного зростання. Саме така стратегія забезпечила високу динаміку економічного розвитку і вражаючі соціальні результати.

Аналізуючи механізм, який пов'язує освіту і економічний розвиток, учені встановили, що підвищення рівня освітньо-професійної підготовки неминуче приводить до зростання продуктивності праці. Напрями впливу освіти на продуктивність праці базуються на тому, що:

1) Освіта та професійна підготовка роблять продуктивнішою працю кожної окремої людини. Освіта або збільшує продуктивність працівника на даному робочому місці, або робить його здатним до такої роботи, результати якої становлять вищу цінність, і тому вона краще оплачується. Отже, зростання кваліфікації і рівня освіти зайнятого населення підвищує продуктивність праці в економіці.

2) Освіта розвиває в людині ділові навички і підприємливість; підвищує чутливість людей до нових економічних і наукових ідей та технічних розробок, у зв'язку з чим скорочується лаг часу між відкриттям та його широким застосуванням, що стимулює економічне зростання.

3) Освіта збільшує не лише швидкість, з якою поширюються відкриття, а й швидкість, з якою вони здійснюються. Прискорення темпів науково-технічного прогресу підвищує суспільну продуктивність праці [1, с. 70—71].

Як активний чинник людського розвитку система освіти та професійної підготовки вирішує такі надважливі завдання:

- нагромадження людського капіталу, що збільшує доходи та розширює економічні можливості як окремої людини, так і країни в цілому;
- сприяння поширенню культури, духовності, демократії тощо, а отже, розширенню можливості вибору в усіх сферах людського життя;
- пом'якшення нерівності на ринку праці і в економічній діяльності загалом;
- розширення можливостей зайнятості і зростання її продуктивності;
- перенавчання і трудова реабілітація працівників, які залишилися без роботи у зв'язку зі структурною перебудовою економіки і науково-технічним прогресом;
- акумуляція потенційно незайнятої молоді в системі стаціонарної освіти;
- поліпшення екологічної ситуації за рахунок екологічної спрямованості навчання на всіх рівнях.

Українська система освіти також може і має виконувати роль визначального чинника соціально-економічного розвитку. Однак для цього необхідні певні передумови: орієнтація на цілі людського розвитку; чіткі стратегічні пріоритети суспільства загалом і освіти зокрема; широка підтримка громадськістю активної освітньої політики; відновлення відповідальності і провідної ролі держави у сфері освіти; глибока і всебічна модернізація освіти з виділенням необхідних для цього ресурсів і створенням механізмів ефективного їх використання.

Освітня політика України, відображаючи національні інтереси у цій сфері та орієнтуючись на ідеали людського розвитку, має водночас враховувати загальносвітові тенденції розвитку, що зумовлюють необхідність суттєвих змін у системі освіти та професійної підготовки і виявляються в наступному:

- прискорення темпів розвитку суспільства, розширення можливостей політичного, соціального й економічного вибору, що викликає необхідність підвищення рівня готовності громадян до такого вибору;
- перехід до постіндустріального, інформаційного суспільства, економіки знань, за яких визначальним чинником конкурентоспроможності як окремого працівника, так і підприємства й держави в цілому стає інтелектуальний потенціал людини, що висуває нові вимоги стосовно його розвитку до системи освіти;
- зростання ролі людського капіталу, який у розвинутих країнах становив 70—80 % національного багатства і є об'єктом найвигідніших інвестицій, що зумовлює інтенсивний, випереджальний розвиток освіти як молодого покоління, так і дорослих;
- глобалізація економіки і суспільного життя, розширення масштабів міжкультурної взаємодії, входження України до Європейського освітнього простору в межах Болонського процесу, що вимагає, зокрема, універсалізації й стандартизації соціально-економічних понять, індикаторів та методів навчання, розвитку чинників мобільності, комунікабельності й толерантності;
- зростання масштабів глобальних проблем, які можна вирішити лише шляхом співробітництва в межах міжнародного співтовариства в результаті підвищення загального рівня відповідальності, освіченості й культури громадян, що потребує формування сучасних знань і мислення молодого покоління;
- динамічний розвиток економіки, загострення конкуренції, скорочення сфери малокваліфікованої праці, глибокі структурні зміни в зайнятості, що зумовлюють постійну необхідність підвищення професійної кваліфікації працівників, їх перепідготовки, самовдосконалення, зростання рівня професійної мобільності [5, с. 125—136].

У зв'язку з тим, що зростаюча роль освіти в нашому суспільстві обумовлена не лише потребами людського розвитку, й такими більш прагматичними чинниками, як

науково-технічний прогрес, наростаюча міжнародна конкуренція на фоні глобалізації та технологізації розвинутих країн, сучасна освіта в Україні повинна забезпечити:

- високий рівень загальної грамотності населення (в тому числі, технічної і технологічної);
- необхідний рівень знань і розуміння в галузі національної культури;
- можливість кожному громадянину отримати таку професійну підготовку, яка дасть можливість досягти гідного рівня життя;
- необхідний рівень освіченості населення у життєво важливих питаннях
- особистого існування та розвитку.

До найважливіших особливостей потрібної в майбутньому системи освіти належать: фундаменталізація освіти, що значно підвищить її якість; випереджальний характер системи освіти; розвиваюча орієнтація освіти; більша доступність освіти для населення. Формалізовано проблеми сучасної системи освіти та напрями вирішення їх на шляху створення нової системи освіти зображено на рис. 1.

Рис. 1. Проблеми сучасної системи освіти та напрями їх вирішення

Фундаменталізація освіти передбачає її орієнтацію на вивчення основних законів природи й суспільства, а також призначення людини у цьому світі. Одним з основних способів досягнення фундаменталізації освіти є забезпечення пріоритетності інформаційних складових у перспективній системі освіти людей, яким належить жити і працювати в інформаційному суспільстві, де визначальну роль будуть відігравати фундаментальні знання про інформаційні процеси в природі та нові інформаційні технології.

Одна з головних проблем сучасної освіти в Україні пов'язана з неадекватністю її рівня якості та змісту стратегічній спрямованості постіндустріального розвитку світової цивілізації, безпрецедентним темпам розвитку взагалі. Суть проблеми полягає в тому, що і зміст, і можливості вітчизняної освітньої системи суттєво відстають від світових реалій, особливо від тенденцій дедалі ширшого використання наукоємних технологій та інформаційних ресурсів суспільства, досягнень у галузі інформатики й електроніки, комп'ютерних інформаційно-телекомунікаційних систем тощо.

Основною причиною, що стримує прогресивний розвиток освіти та професійної підготовки в нашій країні, є низький попит на висококваліфіковану працю в умовах тривалого надлишкового кон'юнктури ринку праці, нестабільності економічного розвитку, відсутності чітких економічних пріоритетів. Стратегічним завданням держави у цьому напрямі є забезпечення умов для ефективного використання й адекватної оцінки висококваліфікованої праці: збереження існуючих та створення нових робочих місць висококваліфікованої праці, створення передумов для впровадження на підприємствах усіх секторів економіки виваженої, успішної й ефек-

тивної концепції підвищення якості робочої сили. Такими передумовами мають бути конкретні цілі економічної політики та підприємницької діяльності, оновлення виробництва, орієнтація на науково-технічний прогрес, що спонукає до підтримання високої кваліфікації працюючих.

Економічне пожвавлення останніх років має знаменувати принципово новий етап розвитку нашої країни, курс на перехід до інноваційної моделі розвитку економіки на базі пріоритетного розвитку і якнайширшого використання досягнень науки, техніки і технологій, входження до глобального інформаційного співтовариства. Необхідно виділити кілька пріоритетних напрямів розвитку науки, техніки і технологій в Україні [3, с. 193].

Реалізація такої стратегії вимагає і відповідної переорієнтації системи освіти як основного чинника науково-технічного і соціально-економічного відродження країни, для чого, передусім, необхідно:

- на базі наукових і освітніх центрів країни створити інтегровані наукові, науково-технічні й науково-освітні структури, орієнтовані на проведення наукових досліджень і розробок та на підготовку спеціалістів з пріоритетних напрямів розвитку науки, техніки і технологій;
- переглянути державні освітні стандарти, типові програми і базові навчальні плани на всіх рівнях системи освіти з метою їх адаптації до нового стратегічного курсу розвитку країни;
- здійснити підвищення кваліфікації або й і перепідготовку викладачів з урахуванням нової орієнтації змісту освіти;
- розширити підготовку наукових кадрів найвищої кваліфікації (кандидатів та докторів наук) для науково-дослідної і педагогічної роботи в системі освіти.

Глобальна інформатизація суспільства стає сьогодні визначальною тенденцією і ключовим чинником розвитку цивілізації. Сформувався й стрімко розвивається інформаційний сектор світової економіки, який забезпечує найвищу прибутковість вкладеного капіталу. Останнім часом у цей сегмент ринку успішно ввійшли такі країни, як Індія, Малайзія, Угорщина, Польща, Китай, але, на жаль, не Україна.

Разом з тим, створення вітчизняної індустрії програмного забезпечення для інформаційних технологій могло б стати одним з найперспективніших напрямів соціально-економічного розвитку на найближчі десятиріччя. Робота лише в цьому одному напрямі, який, до того ж, не вимагає значних капіталовкладень, через кілька років дасть можливість Україні забезпечити обсяги продажу, порівнянні з сьогоднішніми обсягами експорту металу. Визначальну ж роль у розвитку цієї галузі в Україні має відіграти вітчизняна система освіти. Для цього необхідно:

- організувати підготовку необхідної кількості спеціалістів у галузі розробки програмного забезпечення для інформаційних технологій, яка б за якістю відповідала сучасному міжнародному рівню;
- створити в системі вищої освіти України спеціалізовані навчальні заклади і факультети для підготовки висококваліфікованих спеціалістів в галузі інформатики, інформаційних технологій, програмного забезпечення для них, а також наукових кадрів для проведення досліджень у цій галузі;
- випереджальними темпами здійснити інформатизацію самої системи освіти, яка має стати основою не лише для розвитку інформаційної економіки, а й для інформатизації усього суспільства [2, с. 50].

Серйозною проблемою, без вирішення якої досягти позитивних результатів ні в економічному, ні в соціальному розвитку, є в Україні забезпечення доступності освіти усіх рівнів для кожного, хто хоче і здатен її здобути. Цю проблему слід вирішувати як за рахунок розширення і демократизації джерел фінансового забезпечення освіти, так і за рахунок використання можливостей дистанційного навчання

та самоосвіти із застосуванням перспективних інформаційних та телекомунікаційних технологій.

Висновки. Бурхливі процеси науково-технічного розвитку, ринкових перетворень, глобалізації соціально-економічного життя, що активізувалися впродовж останніх років, вимагають адекватної реакції і цілеспрямованої трансформації системи освіти, і передусім, вищої. Вимоги ринку праці, який швидко глобалізується, загальноосвітні тенденції розвитку освітньої діяльності визначають шляхи вдосконалення освітньої системи України у напрямі євроінтеграції, приєднання до Болонського процесу.

Слід виділити такі основні напрями вдосконалення науково-освітнього процесу. По-перше, іманентною ознакою вищої освіти має бути тісне переплетення навчального і наукового процесів, вища освіта повинна ґрунтуватися на наукових дослідженнях, наукова робота має проводитись на високому рівні і органічно інтегруватись у навчальний процес. По-друге, важливим завданням розвитку освіти в контексті сучасних вимог є впорядкування робочих навчальних планів як за змістом, зорієнтованим на нові потреби людини і ринку праці, так і за структурою навчальних планів як за змістом, зорієнтованим на нові потреби людини і ринку праці, так і за структурою навчальної роботи з орієнтацією на розвиток творчості та самостійності. Це потребує реструктуризації навчального навантаження студента в бік збільшення частки самостійної роботи, реального розширення форм та поглиблення змісту індивідуальної навчальної і наукової роботи, забезпечення адекватного і справедливого її оцінювання. По-третє, важливим аспектом «цивілізації» та демократизації навчального процесу має стати також забезпечення повної інформованості інформованості студентів, абітурієнтів, учнів і їхніх батьків про зміст навчальних планів програм, про їхні права і можливості, соціальний захист тощо.

Перехід країни до соціально орієнтованої ринкової економіки зумовлює реформування освіти, яке повною мірою сприяло б формуванню самостійного мислення, посиленню індивідуального підходу до розвитку творчих здібностей, докорінному поліпшенню професійної та загальноосвітньої підготовки спеціалістів. Першочергова реалізація цих важливих завдань є передумовою не лише успішного входження до Європейського освітнього простору, а й головне — ефективного формування й використання людського капіталу України, визначального чинника її соціально-економічного розвитку.

Таким чином, освіта є визначальним інститутом людського розвитку не лише тому, що рівень освіти населення безпосередньо впливає на рівень людського розвитку, а передусім тому, що досконала освіта зумовлює розширення можливостей людей в усіх сферах життя, а, отже, і підвищення ефективності усіх видів людської діяльності. Важливою передумовою гармонійного і сталого людського розвитку в Україні є вдосконалення системи освіти як активного чинника стабілізації соціально-економічного становища.

Література

1. *Гришнова О. А.* Ефективність освіти як чинник мотивації інвестицій в людський капітал // Регіональні перспективи. Науково-практичний журнал. № 3—4 (22—23). — Полтава. — 2002. — С. 69—72.
2. *Гришнова О. А.* Людський капітал: формування в системі освіти і професійної підготовки. — К.: Т-во «Знання», КОО, 2001. — 254 с.
3. Доклад о развитии человека 2004. Культурная свобода в современном многообразном мире. По заказу ПРООН. — М.: Издательство «Весь мир», 2004. — 312 с.
4. Человеческое развитие: новое измерение социально-экономического прогресса: Учебное пособие под ред. В. П. Колесова и Т. Маккинли. — М.: Права человека, 2000. — 464 с.
5. Экономика труда и социально-трудовые отношения / Под ред. Г. Г. Меликьяна, Р. П. Колосовой. — М.: Изд-во МГУ, Изд-во ЧеРо, 1996. — 623 с..

Стаття надійшла до редакції 23.05.2011 р.